

VINKO MILIĆ: NAČELNIK SPLITA I „JEDAN IZ PRVIH REDOVA“

UDK 34-05Milić, V.
32-05Milić, V.
352.075.2Milić, V.(497.583Split)“1899/1905“
Primljeno: 3. XII. 2018.
Izvorni znanstveni rad

dr. sc. IVANKA KUIĆ
Rovinjska 4
21000 SPLIT, HR

*Nad gradom Splitom ugasila
se sjajna snažna zvijezda.
Iz Duje Balavca, 1910.*

U radu se opisuje život Vinka Milića, političara, intelektualca, publicista, pravnika i načelnika Splita od 1899. do 1905. godine. Opisani su njegova nacionalno-politička misao i djelovanje, intelektualna pozicija i interesi te društvena aktivnost u kontekstu dramatičnih zbivanja druge polovice 19. i početka 20. stoljeća u Dalmaciji i Hrvatskoj u kojima je Milić bio aktivni sudionik i „jedan iz prvih redova“.

Ključne riječi: Vinko Milić (1833. – 1910.), Split 19./20. st., Hrvatska stranka u Dalmaciji, Riječka rezolucija, Dalmacija 19./20. st.

UVOD

Vinko (Vicko) vitez Milić, Vinko Anastazio Milić Bekreta (Split, 25. VIII. 1833¹. – Split, 22. IV. 1910.²), Splićanin, Velovarošanin, težački sin, načelnik Splita od 1899. do 1905.,³ dao je znatan doprinos Splitu i Dalmaciji kao političar, intelektualac, publicist i žestoki polemičar s jasnim nacionalnim opre-

djeljenjem i društveno angažirana osoba. Istodobno kao dinamična i aktivna osoba, građanin, saborski zastupnik i splitski načelnik, djelovao je do kraja svog života društveno-politički na čvrstim i nepokolebljivim intelektualnim, moralnim i političkim principima.

Slika 1. Vinko Milić (Muzej grada Splita)

Klasičnu gimnaziju završio je u Splitu, a studij prava u Padovi i Grazu. Kao učenik Klasične gimnazije zasigurno je bio upoznat s idejama „grupe mladih i aktivnih patriota“ okupljene oko Mihovila Pavlinovića i drugih kasnije poznatih predvodnika narodnog pokreta pod simboličkim nazivom *Ne boj se...*,⁴ što je uz težačko porijeklo i socijalnu određenost mjestom rođenja (Veli varoš) oblikovalo njegovu političku i intelektualnu misao. Nakon studija vratio se

1857. u Split i ušao u sudsku službu. Ubrzo nakon toga bio je u Stonu i Vrgorcu, a 1860. u Rijeci. Zbog svojih napisa u lokalnim novinama *Gazzetta di Fiume, Pozor i dr.*, „koji smeravaju na prevrat, na meržnju među narodih i na uvredu osobah upravljajućih državom“, nakon prijave Banskom stolu premješten je 1862. „s obzirom na svoju sposobnost“ u Varaždin. Bio je potom izabran za zastupnika u Hrvatskom saboru i člana Regnikolarne deputacije. Godine 1868., nakon sukoba s banom Levinom Rauchom, napušta državnu službu i odlazi u Zadar; 1870. nalazi se u Budvi, 1881. savjetnik je i pristav splitskoga suda, a 1886. izabran je za predsjednika okružnog sudišta u Dubrovniku. U Dubrovniku je zasigurno djelovao u okviru Narodne stranke i surađivao s tamošnjim narodnjačkim predstavnicima, posebno s Perom Čingrijom koji je dugo godina bio načelnikom u Dubrovniku, vođom Narodne stranke i zastupnikom u Dalmatinskom saboru. Čini se kako se tada među njima razvilo međusobno povjerenje koje je ostalo i za vrijeme oblikovanja politike „novog kursa“ i donošenja Riječke rezolucije jer su je obojica prihvatili i, dapače, djelovali u tom pravcu. Godine 1895. izabran je za zastupnika u Dalmatinskom saboru nakon čega je umirovljen i dobio Austrijski carski red željezne krune III. Nakon umirovljenja vratio se u Split, gdje je bio izabran za načelnika. Ostao je saborskim zastupnikom do konca života. Nakon isteka načelničkog mandata bio je proglašen počasnim građaninom Splita. U obavijesti se naglašava njegov doprinos razvoju Splita i apostrofira ga se kao „uzor javnoga radnika starorimskoga kova“.⁵

O njegovu životu i djelovanju, s posebnim osvrtom na preporodno razdoblje, napisao je Vinko Cecić recentan rad,⁶ objavljen 1961. u povodu stogodišnjice početka Narodnog preporoda u Dalmaciji iz kojeg smo crpili osnovne podatke o njegovu djelovanju do konca Narodnog preporoda, tj. do 1882. godine, kako zbog nedostatka arhivskih podataka tako i zbog nedostatka novina u kojima se svojim priložima javljao. O Miliću su pisali i drugi autori, ali većinom s obzirom na njegovu ulogu u pripremi sastanka u Rijeci i usvajanja Riječke rezolucije, te njegovo djelovanje kao načelnika Splita.⁷ *Jubilarni Narodni list* iz 1912. uvrstio ga je u zaslužne osobe preporodnog razdoblja u Dalmaciji.

Vinka Milića (često nazivanog i Vicko) možemo u svakom slučaju smatrati čovjekom kontinuiteta - kontinuiteta političkog i publicističkog djelovanja, aktivnom i angažiranom osobom ne samo u političkim pitanjima nego i na svim onim pitanjima koja je kao načelnik Splita od 1899. do 1905. morao

rješavati. Za njega možemo reći da je u sebi spajao dvije pozicije – intelektualac i činovnik u državnoj službi – usprkos njihovoj temeljnoj suprotnosti i problemima u službi hrabro je plovio političkim vodama prepoznat kao slobodan intelektualac i osoba koja uvijek argumentirano zastupa svoje mišljenje. Djelujući tako učinio je svoju intelektualnu poziciju neovisnom o svom društvenom položaju. S tom hrabrošću cijeli svoj život aktivno je sudjelovao u tadašnjim političkim sukobima i snažnim i nepomirljivim društvenim napetostima, ideološkim pomutnjama, uvijek u otporu strukturama dominacije i hegemonije i okoštanim misaonim obrascima te raskidanju tradicionalnih društvenih odnosa. Iako su njegovi politički stavovi počesto ugrožavali njegov društveni položaj, nepokolebljivo slijedi svoje principe, pokazujući u isto vrijeme i sposobnost prilagođavanja i prihvaćanja političke realnosti. Kao intelektualac može se smatrati zastupnikom demokracije i slobode misli i govora što je pokazao već u svojim prvim člancima.

Slika 2. Lučac oko 1905. (Muzej grada Splita)

Rođen u težačkoj obitelji, istaknuo se kao osebujna ličnost koja plovi između dvije socijalne osnove: težačkog porijekla i intelektualne građanske elite kojoj je pripadao po obrazovanju i djelovanju te unutar naprednjačke političke

elite između različitih političko-ideoloških struja, ostajući trajno zainteresiran za Split i Dalmaciju kao odrednice djelovanja. Može ga se, držimo, postulirati kao „relativno slobodnomislećeg intelektualca“, agilnog zastupnika demokracije, slobode i ljudskih prava druge polovice 19. stoljeća.⁸ To je naravno samo jedan okvir u kojem možemo govoriti o Vinku Miliću i polazište za skicu o njemu kao političaru, intelektualcu, djelatnoj osobi i čovjeku. Drugi okvir, ne manje značajan, njegov je društveni rad za boljitak Splita, nakon što se vratio u rodni grad i bio izabran za načelnika.

OD NICCOLOA TOMMASEA DO RIJEČKE REZOLUCIJE – KONTINUITET POLITIČKE MISLI

Kontinuitet publicističkog i političkog djelovanja Vinka Milića i njegove političke misli može se pratiti od 1861. g. do *Riječke rezolucije* pa sve do Trumbićeva *Velebita*, pokrenutog 1908., u kojemu je bio jedan od najvažnijih suradnika na obrani te političke misli. *Jubilarni Narodni list* započinje članak o Vinku Miliću rečenicom koja opisuje njegovo temeljno političko načelo i političko djelovanje: „Ja svoju politiku označujem realnom po staroj rečenici *In politique est faite des realites* – a nazivljem abstraktnom svaku drugu koja se realnosti ne drži, te se bavi samo idealima“. Njegov je politički kredo bio poštovanje ustava i zakona kao okvira državopravnog položaja Dalmacije i iznalaženja rješenja teškog položaja Dalmacije u tim jasnim granicama. Bio je legalist i taj je princip bio njegova politička odrednica do konca života, ali je istodobno shvaćao realnost, sposoban za zaokret i prihvaćanje drugih rješenja kad je to zahtijevala politička situacija.

Započeo je političko djelovanje početkom 1861. u svojoj 27. godini, sudjelovanjem u polemici s listom *La Voce Dalmatica* i književnikom Niccoloom Tommaseom⁹ koja se vodila u osvit Narodnog preporoda u Dalmaciji tijekom intelektualnog procesa poznatog kao „sukobljavanje polemičkim brošurama“. Godine 1860./1861. na stranicama tadašnjih novina i u posebnim brošurama oblikovan je javni diskurs oko dvaju političkih modela budućnosti Dalmacije: sjedinjenje s Bansom Hrvatskom ili autonomija Dalmacije, tijesno povezano s pitanjem nacionalnog identiteta, prava na nacionalno određenje i „vlasništvo nad zemljom koja se zove Dalmacija“. Polemika je započela u srpnju 1860. god. i završila u travnju 1861. U komunikacijskom procesu u kojem su novine imale značajnu ulogu događala se difuzija informacija i značenja koja su

imala presudnu ideološko-političku važnost za budući razvoj dalmatinskoga društva. Najsnažnije do tada u javnom dalmatinskom prostoru sukobili su se pojmovi narod, nacionalnost, jezik i pripadnost Dalmacije, određeni nacionalnim identitetom autora teksta. Razmjena tekstova nije bila isključivo linearna, nego je vođena i lateralno, jer su se u sukob uključivali brojni autori, motivirani i „pozvani“ ideološkim porukama, s vlastitim diskurzivnim formama i ideološkim modalitetima. Rezultat ovoga procesa po njegovu završetku bio je stvaranje binarne ideološke strukture *narodnjaci/autonomisti* među dalmatinskom inteligencijom. Dogodilo se međusobno „prepoznavanje“ i svrstavanje. Ta se binarna struktura poslije razvila u dvije političko-ideološke formacije kao dominantno obilježje dalmatinske političke scene sve do 80-ih godina 19. st. Nakon pobjede narodnjaka na izborima u Splitu 1882. političko na toj crti sukobljavanje gubi na intenzitetu. U polemici su sudjelovali mnogi poznati i još nepoznati dalmatinski intelektualci: Niccolo Tommaseo, Lovro Monti, Ignacije Bakotić, Vid Morpurgo, Kosta Vojnović, Vinko Vicko Milić i drugi. Oni će se profilirati u političare što će predvoditi buduću Narodnu stranku, nasuprot autonomističkoj Talijanskoj stranci na čelu koje je do svoje smrti bio Antonio Bajamonti. Polemička strast se po okončanju procesa iz novina prelila u svakodnevni život na različite načine pa i u metaforičko-simboličkim igrama u čitaonicama, nastojeći da svaki pojedinac bude svjestan svog nacionalnog identiteta. *Slavjanska narodna čitaonica*, osnovana 1961., bila je središte javnog narodnjačkog djelovanja u Splitu u drugoj polovici 19. stoljeća.

Milić se uključio u diskusiju brošuram *A Niccolo Tommaseo i dalmatoslavi, ossia i questi di patrio interesse*.¹⁰ S pravom ga je Vinko Cecić u spomenutom članku nazvao „jedan iz prvih redova“, misleći na one koji su se među prvima na hrvatskoj strani uključili u polemiku o tim pitanjima. Ali, Milić je ostao „jedan iz prvih redova“ ne samo tada nego do kraja života. Knjižicu koju je tiskao u ožujku 1861. o svom trošku u Rijeci, gdje je službovao kao sudski pristav, koncipirao je kao odgovor na pitanja koja su postavljena u listu *Voce Dalmatico* i na tvrdnje iznesene u seriji Tommaseovih članaka *Ai Dalmati*, a koji su zadirali u temeljna pitanja dalmatinskog političkog života. Tada je jasno, argumentirano i potvrđeno povijesnim spoznajama te pravnim dokumentima, progovorio o povijesnom, nacionalnom i kulturnom identitetu i na tome zasnovanim nacionalnim pravima Hrvata kao većinskoga naroda u Dalmaciji, te o pitanjima dalmatinske autonomije i pravu na sjedinjenje, hegemoniji ta-

lijanske kulture i gospodarskom položaju Dalmacije. Autonomiji Dalmacije, stečenoj Listopadskom diplomom i provincijalnom Dalmatinskom saboru do kojeg je posebno stalo Talijanima, Milić suprotstavlja bolje rješenje, županijske skupštine koje pružaju jamstvo da će u njima biti zastupljeni interesi sviju klasa, sviju interesa i sviju konfesija već po načinu izbora i nikako po kriteriju cenzusa. Na tvrdnje da će se Dalmaciji oduzeti njezin nacionalni – talijanski pečat, Milić navodi povijesne dokumente kojima dokazuje da je Dalmacija oduvijek Hrvatska, smatrana dijelom Hrvatske. U stvari, navodi Milić, Hrvati su već 1830. dobili obećanje da će Dalmacija biti vraćena Hrvatskoj. To je vraćanje Dalmaciji njezina nacionalnog pečata i zaštita njezine kulture i jezika. On rastjeruje strah autonomista od sjedinjenja i gubljenja identiteta: ustav je jamac slobode i suverenosti; gradovi, okruzi i županije suvereni su, a njihove odluke postaju zakonske u Trojednoj kraljevini tek kad ih potvrdi Dalmatinski sabor, pa strah da će hegemonija Hrvata donijeti nove opasnosti nije utemeljen. Četrdesetak Dalmatinaca, kao knez Borelli ili Antonio Bajamonti, negacija su slobode 400.000 Hrvata u Dalmaciji. Upozorava na teorije koje se zasnivaju na predodređenosti Dalmatinaca na podčinjenost talijanskoj kulturi koje nose „fatalno nacionalno porobljenje“. Dosljedan je obrani hrvatske povijesti i kulture u Dalmaciji. Na pitanja o kulturnom razvitku Dalmacije, utjecaju hrvatskog i njemačkog duha, koji bi se iz Hrvatske širio i u Dalmaciji, o budućnosti talijanske kulture i naobrazbe, Milić odgovara da Dalmacija ne može živjeti bez Hrvatske i pita se zar Dalmacija bez Hrvatske može uzdržavati sveučilišta, Akademiju, muzeje, biblioteke i sve ono što je preduvjet kulturnog razvoja ili ga manifestira. Smatra da se uz pomoć njemačkog jezika dalmatinska mladost osvješćuje slavenski i nacionalno, dok je hrvatski duh vraćanje Dalmaciji njezina nacionalnog identiteta. Znanje talijanskog jezika za ljude u Dalmaciji je luksuz, dok je znanje njemačkoga potreba.¹¹ Tezi da je Dalmacija dala jednog Tommasea, suprotstavlja svoje mišljenje: da je Tommaseo ostao u Dalmaciji umjesto što je otišao u Italiju, u atmosferi duhovne skučenosti i ropstva, nikad ne bi postao ono što jest. Ipak, „umnožavajući ljude tipa Tommasea, mi možemo steći slavu. Ali ne i nacionalnu i vlastitu kulturu. Možemo steći moralnu veličinu. Ali ne i nacionalnu... Ukratko, najuzvišenija raznolikost bila bi žrtvovana najstrašnijoj uniformnosti.“¹² Posebno se osvrće na pitanje jezika u sudstvu i na Tommaseovo mišljenje da je slavenski pravni jezik siromašan te da stoga nije primjenjiv na sudu. Navodeći brojne i

dalmatinskom seljaku nerazumljive pojmove, Milić tvrdi da je hrvatski jezik pogodniji od talijanskog i latinskog.¹³

Slika 3. Monumentalna fontana (Muzej grada Splita)

Nakon te polemike, Milić je razvio živu publicističku aktivnost, u listovima *Gazzeta di Fiume*, *Pozoru*, karlovačkom *Glasonoši*, tršćanskom *Diavolletto* te *Obzoru*, *Narodnom listu*, *Našem jedinstvu*, zagovarajući dosljedno ideju sjedinjenja Dalmacije i Hrvatske u tadašnjim pravnim i nagodbenim okvirima. Već 1861. objavljuje nekoliko polemičkih članaka u *Pozoru*. Već tada ulazi u društvo poznatih hrvatskih publicista. Objavljuje članak o Stjepanu Ivičeviću i brani ga od optužbi da je „karbonar“. Potpisuje se kao Milić, splitski pravdoznanac. Pomno prati stanje u Dalmaciji i Dalmatinskom saboru, suprotstavlja se Galvaniju i njegovu prijedlogu zemaljskog reda u Dalmaciji, piše članak u dva dijela „Znakovi vremena“ u kojem opaža političke promjene u Beču i u Dalmaciji: strah od apsolutizma i centralizma predsjednika vlade Schmerlinga, za Dalmaciju posebno kroz Veljački patent i jedini spas vidi u federaciji; te u osvrtu na pitanje talijanske prosvjete opaža promjenu diskursa dalmatinskih Talijana u pravcu prihvaćanja situacije i prava na zaštitu nacionalnih prava.¹⁴

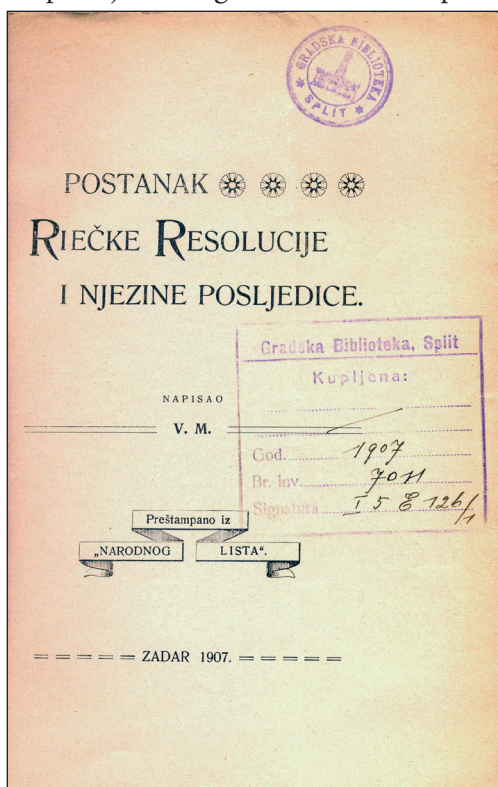

Kao državni zaposlenik bio je zbog svojih članaka „koji smeravaju na prekrat, na meržnju medju narodih i na uvredu osobah upravljajućih državom“¹⁵ ukoren, ali su njegovo veliko pravničko znanje i sposobnost prepoznati. Premješten je i dodijeljen kraljevskom sudbenom stolu u Varaždinu. Njegova publicistička aktivnost protiv ministra Schmerlinga i centralizma, bana Josipa Šokčevića i Levina Raucha, stvarala mu je i dalje probleme pa je 1868. istupio iz državne službe i vratio se u Dalmaciju, gdje je radio kao sudski činovnik u različitim mjestima: u Zadru, Budvi, kao gradski sudac u Splitu. Godine 1886. postao je predsjednik okružnog suda u Dubrovniku, gdje je radio gotovo deset godina i bio vrlo omiljen. Za to vrijeme izabran je za zastupnika u Dalmatinskom saboru, prvi put za dubrovački kotar. Po povratku u Split, nakon umirovljenja godine 1899. izabran je za načelnika Splita.

Kao političar i publicist bio je žestoki polemičar. U javnim istupima dosljedno je slijedio vlastite političke, državno-pravne i etičke stavove, ne pokoravajući se mišljenju većine ako se s njim nije slagao.¹⁶ Kao član Narodne stranke pratio je unutarnje odnose i prijepore i reagirao na njih, posebno na stranačka preslagivanja i zauzimanja pozicija moći unutar stranke. Stoga su, drži Ceci, njegovi članci važni za razumijevanje odnosa unutar Narodne stranke. Reagirajući na previranja unutar stranke izazvana *zemljačkim* rascjepom 1873. godine, započeo je polemiku s Pavlinovićem u *Obzoru*, optužujući ga izravno za stanje u stranci i nametanje mišljenja. Kao intelektualac imao je odmak i drukčiji uvid stanja u stranci. Jednako tako polemizirao je i o odnosu Crkve i države koja se tih godina vodila u Cislajtaciji i nekim europskim državama. Njegovo je mišljenje o tom pitanju bilo da se država mora baviti odnosima s vjerskim zajednicama i uopće s raznim crkvama. Odnos crkve i države općenito nije vjersko pitanje „Religija nije politika“ te se „... mora priznati državi neki vrhovni nadzor, da po sustavu crkve ne bude užtrba državnomu, ali nikaako pravo uticanja u crkovni sustav“.¹⁷ Kao slobodnomisleća osoba, intelektualac kojega odlikuje borba za pravo na slobodno iskazivanje mišljenja, snažno se suprotstavljao nametanju jednog obrasca mišljenja koji je po njegovoj procjeni prevladavao u stranci. „Gospodin Pavlinović ispovieda sredoviečna načela. Ne može dakle ni misliti da može ravnati po svojoj misli inteligenciju narodnu, jer mu ona i na Carevinskom vieći, dr. Monti, ustaje kao antiteza.“ U tom se smislu nije slagao s Pavlinovićevim snažnim utjecajem na stranačku politiku jer jedan zastupnik „nije vlastan narinuti svoga vlastitoga mnijenja čitavoj stranci,

ma kako zaslužan bio; niti činiti da u nje glasilu valjaju jedino njegova načela, na užrb slobode svih članova.“¹⁸ Njihova polemika u *Obzoru* je prekinuta, pa je Pavlinović svoj posljednji članak tiskao u *Narodnom listu* u kojem polemiku prenosi na osobni iskaz i pita ga: „A ti tko si“.¹⁹ Njegovi su autoriteti bili nacionalna i ljudska prava i slobode, sloboda mišljenja i poštovanje zakona.

Iako član Narodne stranke, može ga se smatrati posebnom strujom mišljenja unutar te stranke. Osnovni stavovi njegove politike bili su određeni prije svega njegovim pravnim obrazovanjem. Njegove su procjene uvijek bile zasnovane na stavu da se ništa u Dalmaciji neće dogoditi prije sjedinjenja Dalmacije s Hrvatskom.²⁰ Naime, državnopravno uređenje u Austro-Ugarskoj nije omogućivalo da se Dalmacija razvija, upravo zato što je bila odijeljena od svoje matice. Tako i u pitanju željeznice te uopće ekonomskog razvoja. Sjedinjenje Dalmacije s Trojedinicom bio je uvjet za razvoj Dalmacije i to je stožerna misao njegova političkog diskursa, ali uvijek na postojećim nagodbenim državnopravnim dokumentima.

Slika 4. Vinko Milić: *Postanak Riečke rezolucije i njezine posljedice.* Split, 1907.

U početku zadojen romantičnim nacionalizmom, ali legitimist unutar monarhijskih okvira, pri kraju života mislio je politički realizam, uzimajući uvijek Nagodbu kao realnu činjenicu. Iz svog posebnog kuta procjenjivao je što se realno može postići u čvrstom „zagrljaju“ dualne Monarhije. Misao o sjedinjenju s Hrvatskom ostala je njegova trajna inspiracija. Svoju nacionalno-političku misao zaokružio je shvaćanjem o potrebi ujedinjenja svih hrvatskih snaga i pristupanjem *Riječkoj rezoluciji* koju je vidio kao novi državni akt koji bi mogao dovesti do promjene hrvatske politike i položaja Dalmacije i Hrvatske unutar Monarhije. Nizom članaka tiskanim u *Narodnom listu*, koje je 1907. sakupio i tiskao kao malu knjižicu pod naslovom *Postanak Riječke rezolucije i njezine posljedice*, zaokružio je svoju političku misao, ali ne i publicistički rad. Stoga se o Vinku Miliću može govoriti kao o političaru i intelektualcu čiji se kredo može tumačiti između dvije knjige napisane u rasponu od 45 godina.

Njegov su legalizam i razumijevanje državno-političkih i ekonomskih odnosa jasni i 1900. kada se u Dalmatinskom saboru, kao član Narodne stranke, suprotstavlja pravaškom shvaćanju sjedinjenja s Hrvatskom koje traži da se Hrvatskoj, osim Dalmacije, priključe Rijeka, kvarnersko otočje i Bosna. Objavljujući u *Jedinstvu* politiku sjedinjenja Narodne stranke, koja se temelji na Nagodbi, tj. teritorijalno se odnosi samo na Hrvatsku, Slavoniju i Dalmaciju, Milić drži da je Trojednica ustavni pojam, integralni dio Monarhije i kao takva međunarodno priznata u svojim teritorijalnim granicama. Politika Stranke prava i njezini teritorijalni zahtjevi koji se protežu na dijelove koji nisu u državnopravnim okvirima, drži on, „hlepi za idealnom formacijom kojoj još nitko nije dao zakonite privole“.²¹ To je politika temeljena na „fantastičnom“, romantičarska vizija koja se ne zasniva na realnom, a aspiracije nisu podloga za akciju.²²

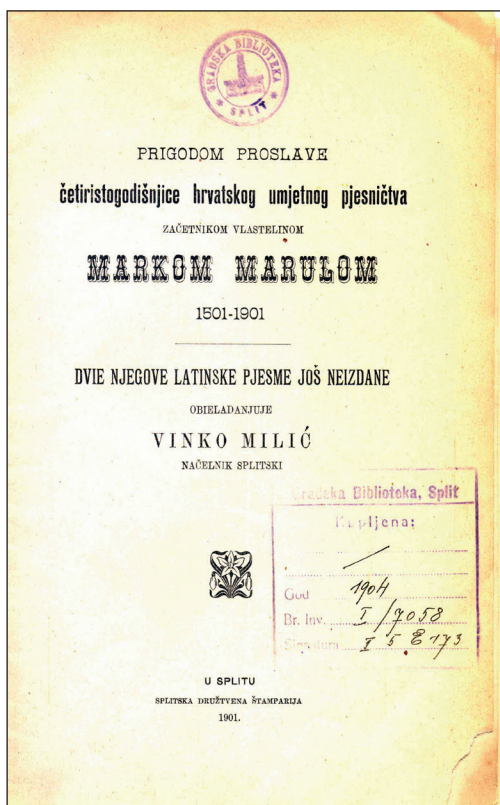
Na raspravi u Saboru 1902., govorio je o sjedinjenju i dalje s istih „nagodbenačkih“ pozicija, koje se danas može ocijeniti i kao njegovu zabludu, ali i kao princip neodustajanja jednog prekaljenog političkog borca. On i dalje ostaje realni aneksionist, to je bio dio njegova političkog habitusa u traženju izlaza za teško stanje u kojem se našla Dalmacija. S tim uvjerenjem nije glasao za adresu Dalmatinskog sabora upućenu Caru kada je zatraženo da se sjedinjenje proširi na sve zemlje naseljene Hrvatima. Tada je rekao, prema *Jubilarnom Narodnom listu*, „stoljeće je dokazalo da mi ovako dalje ne možemo i mi moramo tražiti novi kurs koji nas zove k novoj skupini“.²³ On je indirektno priznavao nerazdruživost Ugarske i Hrvatske, a to bi kod sjedinjenja značilo

i Dalmacije. Prilikom njegova odbijanja da glasa za adresu, u njegovu obranu ustaje Pero Čingrija: „Milić je govoreći o našem državno-pravnom pitanju, smatrao ga je s jednog gledišta, s kojeg to pitanje može biti smatrano...“, ali kako ocjenjuje Aras-Ganza, Čingrija je želio staviti do znanja da je pozicija dualizma jedina moguća. Nije ga želio jasnije podržati zbog raspoloženja i mišljenja ostalih zastupnika.²⁴ Te 1902. godine pogodila ga je i privatna tragedija. Preminuo mu je sin jedinac, Milivoj Milić, također pravnik. I pored takve tragedije našao je snage da se aktivno posveti politici.

Demonstracije u Zagrebu 1903. naišle su na snažan odjek diljem Hrvatske. U Dalmaciji je Split preuzeo vodeću ulogu, podržan medijskom potporom *Jedinstva*. Ogorčeni građani su prosvjedovali; održan je veliki skup u Kazalištu, osnovan odbor za prikupljanje pomoći žrtvama što je potvrdilo veliku manifestacijsku solidarnost s njima, ali i mogućnost međustranačke suradnje.²⁵ U tim protestnim danima i Vinko Milić imao je kao načelnik Splita važnu ulogu.

Nemiri iz 1903. ujedinili su cijelu Hrvatsku. Vidjela se snaga zajedništva i hrvatske sloge. Revolucionarna atmosfera pripremila je političke snage na politički zaokret. Rastuća kriza dualizma i nemiri bili su uvod u promjenu političkog kursa koji je krenuo iz Splita.²⁶ Počeo se oblikovati novi politički program poznat kao politika „novog kursa“. Zahtjevi za promjenom hrvatske politike na širem planu najavljeni su aktualizacijom pitanja pripojenja Dalmacije Hrvatskoj u Dalmatinskom saboru uz iskazano nezadovoljstvo Nagodbom. Iako već u kasnijim godinama, Milić je jedan od rijetkih istaknutih članova Narodne stranke koji je i u kasnijoj životnoj dobi sačuvao interes i energiju za političke promjene. Kao političar, orijentiran prije svega nacionalno, publicist i polemičar, bio je tada u središtu političkih zbivanja. Kretao se u krugu političara koji su imali utjecaja na politička zbivanja u Dalmaciji, pa je, iako često uz neodobranje, provocirao političke akcije. Osim toga, naviknutost na javne govore, lako izgovaranje i pisanje rečenica svakako su bili presudni u tome.²⁷ Stoga je on, držimo, podupirao aktivnosti kao način samorealizacije i realizacije viših ciljeva. U članku „Hoćemo li fuziju?“ Milić vehementno, s neskrivenim instinktom političara, poziva na slogu Hrvata i Srba jer bez toga, misli on, nema rješenja hrvatskoga pitanja. Uvjet za takvu suradnju sa Srbima prije svega je hrvatska sloga, tj. spajanje pravaša s narodnjacima, „pravaška stranka spojena sa narodnjačkom pod jednim imenom Hrvatske stranke.“ Piše to pred zasjedanje Sabora i prije čuvenog Trumbićeva govora, držeći da ta „fu-

zija“ treba do tada biti gotova.²⁸ U drugom članku „Hrvatsko-srbska sloga“ navodi da politička potreba tjera Hrvate i Srbe na slogu, misleći pritom da se „slobodu, ustavnost, samoupravu, kućanstvo, puno lakše time postizava“, te da se ne utope u nove „njemštine i mađarštine“.²⁹

Slika 5. Knjiga u kojoj je Vinko Milić tiskao dvije latinske pjesme Marka Marulića u povodu proslave četiristogodišnjice hrvatskog umjetnog pjesništva. Split, 1901.

Bio je jedan od članova Odbora osnovanog za skupljanje donacija za pomoć ugroženima, a od 1904. i član užeg tijela Odbora, zajedno s Trumbićem i Vic-
kom Mihaljevićem, istaknutim pravašima.³⁰ Kao članu najužeg tijela Odbora obraćali su mu se pojedinci za pomoć u bijegu od policijskih progona; nekoliko takvih pisama sačuvano je u arhivi Sveučilišne knjižnice u Splitu.³¹ Odbor je tijekom nekoliko godina sakupio pozamašnu svotu novaca, pa mu se 18. ožujka 1905. obraća i Šime Mazzura upućujući pismo u kojem, između ostaloga, piše

„očekujući pomoć od splitskog odbora znajući da oni raspolažu s dobronom svotom za obitelji u nevolji.“³² Već je 23. ožujka poslano zagrebačkom odboru 10.000 kr. o čemu Milića izvještava Antun Stražičić, urednik *Jedinstva* i također član Odbora. Bio je i član odbora dalmatinskih, istarskih i tršćanskih zastupnika koji su zbog nastale situacije tražili audijenciju kod Cara, ali je ta audijencija odbijena. Nakon neuspjele audijencije, objavili su proglas u *Jedinstvu*.

U travnju 1905., kao rezultat krize dualizma i nove političke svijesti dalmatinskih političara,³³ došlo je do fuzije Narodne stranke i umjerenih pravaša u Dalmaciji predvođenih Trumbićem. Milić je sudjelovao u izgradnji organizacijske strukture (sačuvano je nekoliko pisama koje je upućivao Trumbiću u vezi s ustrojenjem stranačke organizacije) kao i na zajedničkoj sjednici na kojoj je usvojen program nove *Hrvatske stranke*.³⁴ Program nove stranke bio mu je prihvatljiv jer je prvi članak govorio o sjedinjenju na temelju hrvatskoga državnog prava, što je on smatrao „znamenitim korakom ka oživotvorenju vrhovnog narodnog načela državne cjelokupnosti“, a članak 4. da „Hrvatska stranka smatra da su Hrvati i Srbi jedan narod po krvi i po jeziku“ te da je potrebno raditi na tome da se uklone i onemogućće razmirice.³⁵ Svjestan dubine krize u kojoj se našla Dalmacija s obzirom na stanje u Monarhiji i činjenice da na dalmatinsku političku scenu stupa nova politička snaga s novom energijom, shvatio je da je potrebno misliti o budućnosti, naročito nakon poziva zajedničke oporbe u Hrvatskoj od 4. srpnja 1905.,³⁶ što Klub Hrvatske stranke nije prihvatio. Na sastanku u Dubrovniku u kolovozu iste godine, P. Čingrija imenovan je za predsjednika Odbora za sastanak s opozicijom iz Banovine u Rijeci, a on je imenovao Trumbića i Milića u tročlano povjerenstvo. Tako je ušao u najuže tijelo koje je pripremalo sastanak na već postavljenoj osnovi za prihvaćanje.³⁷ Bilo je vrijeme za akciju i, kako piše, kao i neki drugi zastupnici u Dalmatinskom saboru, i on je pomišljao i na „izvanparlamentarne“ akcije, što je bilo dio njegova politička karaktera.³⁸

Kao načelnik najvećega grada u Dalmaciji i istaknuti član bivše Narodne stranke, Trumbiću je bio pouzdana osoba za suradnju. Na sastanku odbora šestorice, predstavnika Dalmacije³⁹ i oporbe iz Banovine, na pripremnom sastanku u Opatiji početkom rujna 1905. iznesena su tri prijedloga rezolucije. Iznijeli su ih Milić, Fran Vrbanić⁴⁰ i Trumbić. Sva su tri prijedloga imala istu osnovu. „Protiv Austrije svakako, za mađarsku opoziciju načelno, uz naše osnove“, piše Trumbić.⁴¹ Milić je pripremio jedan kratki prijedlog Rezolucije u kojem se kaže: „Sjedinjenje Dalmacije s Hrvatskom i Slavonijom ima

se provesti po zakonitim faktorima: dalmatinskom, hrvatskom i ugarskom saboru. Dalmatinski neka izašlje zastupnike, koji će se dogovoriti sa onim hrvat.-slavonskim o uvjetima sjedinjenja. Zagrebački sabor ima analogno izaslati.⁴² Njegovo je mišljenje da Ugarska mora promijeniti svoje ponašanje prema Hrvatskoj što će se sve urediti sporazumom o sjedinjenju Dalmacije i Hrvatske, no kasniji događaji pokazali su da je bilo nerealno tako nešto očekivati. Spreman za akciju, držao je da je nužno odmah započeti pregovore s „koaliranom“ oporbom u Pešti o asanaciji političkih, ustavnih, parlamentarnih, financijalnih i ekonomskih prilika u Hrvatskoj i Slavoniji dok se bude revidirala Nagodba pod utjecajem nove situacije s Dalmacijom. Time je zauzeo aktivan stav u uobličavanju i usvajanju Riječke rezolucije, kao i kasnije u Rijeci kad je odustao od svoje verzije i vrlo kooperativno, nakon burne reakcije nekih prisutnih, predložio da se opatijska osnova prihvati kao podloga posebne rasprave, donekle izmijeni i nadopuni i „financijskim odnošajima“.⁴³ Tako je na sastanku 4. listopada 1905. u Rijeci prihvaćena izmijenjena Trumbićeva verzija iz Opatije.

Kasniji razvoj događaja pokazuje njegovu veliku uključenost u postrezolucionaške događaje. Kao član Odbora Hrvatske stranke za pripremu Riječke rezolucije ostaje članom delegacije i za sastanak s Mađarima, dogovoren za 19. veljače 1906. Međutim, planovi o koaliciji i zajedničkom djelovanju propali su u poznatim zbivanjima. Nakon toga su Čingrija i Milić, dva važna aktera nove politike koji su se poznavali još iz Dubrovnika, ostali u vezi pismima. Obojica su bila građanski intelektualci, bivši narodnjaci i obojica su nakon dugog političkog staža pristupila politici „novog kursa“. Dapače, predvodili su tu politiku u Dalmaciji. Sačuvana su dva Čingrijina pisma u arhivi Sveučilišne knjižnice koja bacaju svjetlo na neke događaje iz 1906. i na pokušaj *Jedinstva* da pomuti odnose unutar najužeg rezolucionaškog vodstva i koja upućuju na zaključke o njihovoj čvršćoj političkoj vezi.⁴⁴

Na kraju svoje brošure o Riječkoj rezoluciji on ostaje na liniji „politike novog pravca“ koja se pokazala „zrelom“ s obzirom na prilike u Monarhiji i zagovara aktivnu politiku „jer da pasivna može sve pokvariti“ i jer duh vremena i događaji na Balkanu traže iskreni savez s Ugarskom.⁴⁵ Iako je njegova brošura osobni prikaz, Milić nastoji objektivno prikazati događaje, ne naglašavajući pretjerano svoju ulogu u tom važnom procesu. Ona ipak pokazuje njegovo aktivno sudjelovanje u organizaciji tog važnog povijesnog događaja, ako ne i

u samom sadržaju Rezolucije, sve s obzirom na godine života i na obveze kao načelnika Splita. Publicistička aktivnost nije prestala usvajanjem Riječke rezolucije. Kad je pokrenut list *Velebit* Milić piše gotovo iz broja u broj. Zastupa ideje Rezolucije, suprotstavlja se tvrdnji da je dalmatinsko pitanje konačno riješeno, što znači i nemogućnost sjedinjenja s Bansom Hrvatskom, ali prati i vanjsku politiku i komentira događaje nakon aneksije Bosne i Hercegovine. I dalje traži rješenje za Dalmaciju, osvrćući se na nove vanjskopolitičke odnose na Balkanu i na položaj Manarhije. Njegovom smrću Dalmacija je izgubila velikog publicista i polemičara „jednog iz prvih redova“.

SPLIT U VRIJEME NJEGOVE UPRAVE (1899. – 1905.)

Došavši na mjesto čelnog čovjeka Splita (15. XI. 1899. – 29. XI. 1905.) Vinko Milić je svojom ogromnom energijom nastojao poboljšati život stanovnika u gradu u kojem se rodio. Rođen u Splitu, kao sin pučanina, dobro je poznao život i potrebe grada i splitskih predgrađa i nastojao da bude uključen u sva važna događanja koja će donijeti boljitak građanima Splita. Pri tome je djelovao racionalno i štedljivo, o čemu svjedoči članak I. F. Lupisa-Vukića gdje ga navodi *kao najštedljivijeg načelnika*.⁴⁶

Slika 6. Peristil oko 1908. (Muzej grada Splita)

U vrijeme njegova načelnikovanja, u Splitu je došlo do intenzivnog demografskog porasta te je trebao riješiti mnoge probleme: socijalne, zdravstvene, infrastrukturne... Općenito je to vrijeme velike aktivnosti i kreacije u Splitu. Prema popisu iz 1900. godine, Split je imao oko 19.000 stanovnika, a već sljedeći popis, proveden 10 godina potom, bilježi 27.500 stanovnika. To je povećanje nametalo Miliću, kao načelniku, nužno rješavanje bitnih i gorućih pitanja vezanih za uređenje ulica, plinare, vodovoda, bolnice, uređenja Dioklecijanove palače i gradske jezgre, pitanje željezničkog spoja s Hrvatskom i Bosnom, jer je za Split to bilo vrlo važno prometno, tj. gospodarsko pitanje. Uz to, nastojao je da mnoge ustanove postanu gradske i da se tako osigura njihovo stalno i stabilno djelovanje. Mnoge gradske probleme naslijedio je iz druge polovice 19. stoljeća te ih je on nastojao riješiti. O tome kakvo je doista bilo stanje u Splitu uočljivo je iz izbornog programa Narodne stranke pred izbore 1882. godine: „Vapori nemaju svjetla, putevi gradski kao i seoski, zapušteni su, splitsko groblje u očajnom stanju, Pazar i ribarnica u gradu samo su dugo i često ponavljano, ali nikad ostvareno obećanje...“⁴⁷

U drugoj polovici 19. stoljeća grad se izgradnjom reprezentativnih zgrada, urbanističkim i infrastrukturnim intervencijama postupno izgrađuje i stvaraju se uvjeti za infrastrukturnu i industrijsku izgradnju Splita i izvan područja omeđenog starim bedemima. Među velikim problemima Splita koji su tražili rješenje još i početkom 20. st. ističu se rješavanje željezničkog spoja sa zaleđem, nakon uređenja kolosijeka za prugu Split-Siverić-Šibenik koja je puštena u promet 1877. godine, zatim potreba za rješavanjem pitanja vodovoda, koji je još arhitekt Vicko Andrić otkrio, iskopao i nacrtao, a prema tim crtežima je kasnije izrađen projekt dovršen do konca autonomaške uprave. U čast dovođenja vode u Split gradonačelnik Antonio Bajamonti postavio je na zapadnoj obali „monumentalnu fontanu“, ali su dugo poslije toga SPLICANI još uvijek uzimali vodu s neke od javnih česmi čiji broj i kapaciteti nisu bili dovoljni u gradu u kojem se broj stanovnika stalno povećavao. Nakon narodnjačke pobjede, općina je nastojala konsolidirati općinske financije koje je Bajamonti ostavio u neredu. Za velike projekte općina nije imala dovoljno sredstava pa je očekivala pomoć od Vlade u Beču. Od svakako najznačajnijih radova koji su započeli u drugoj polovici 19. st. treba spomenuti poslove konzervacije i restauracije te čišćenja od stoljetnih građevinskih naslaga nekadašnjeg Dioklecijanova mauzoleja u čijem je financiranju sudjelovala i vlada uz asistenciju

stručnjaka. Trebalo je urediti i pitanje proširenja sakralnog dijela katedrale te zvonika. Skele oko zvonika katedrale stajale su dugi niz godina, a zabilježene su i na slici iz 1882. god. Komunalna i urbanistička neuređenost grada bila je problem i početkom 20. st. Broj stanovnika se povećava, a time i gradnja višekatnih kuća i stanova za iznajmljivanje u središtu grada. Pitanje bolnice bilo je s vremena na vrijeme aktualno zbog epidemija zaraznih bolesti. Na jednoj sjednici Općinskoga vijeća 1888. godine navedene su hitne infrastrukturne potrebe Splita: gradnja Klačonice, uređenje Pazara s mesnicom, izgradnja nove ribarnice i općinskih prališta na Lučcu i Velom varošu, izgradnja zgrade za Žensku učionu, restauriranje općinske zgrade na Pjaci koja je nakon dugi niz godina ponovno pripala Splitskoj općini, rješavanjem pitanja lokacije i izgradnje nove zgrade Arheološkog muzeja jer je tadašnja bila pretijesna za sve veći broj antičkih artefakata koji su stizali u muzej. Također je naglašeno da vodovod treba provesti kroz sve ulice. Kapacitet bolnice dograđene 1872. nije bio dovoljan za sve zarazne bolesnike pa se razmišljalo i o njezinu rješenju.⁴⁸

Kao središte Dalmacije, Split je nakon 1882. trebao novu gospodarsku i kulturnu vizuru koja bi ga prezentirala kao otvoreni turistički grad koji zadobiva novi povijesni značaj. S uvijek nedovoljnim sredstvima i u sukobu željenog i planiranog s nemogućnošću da se osigura državni interes, veća ulaganja u gospodarstvo, Split se nalazio pred potrebom da rješava brojne socijalne, komunalne i infrastrukturne probleme. Usprkos svemu, uspijeva se rješavati neke gradske probleme: 1893. osnovan je Odbor za izgradnju nove stolne crkve koji je imao zadatak riješiti problem nedovoljnog sakralnog prostora splitske Katedrale, njezin okoliš je očišćen, srušene su i izgrađene nove crkvice, izgrađeno je Kazalište, definirana lokacija nove zgrade Velike realke, započinje pošumljavanje Marjana koji se izgradnjom puteva i drugih zgrada želi učiniti pristupačan građanima. Gradi se kupalište na Bačvicama. Općenito, započinje se s uređivanjem kolnih putova i ulica.⁴⁹ Neki od tih dugoročnih problema bili su aktualni i za vrijeme načelnikovanja Vinka Milića. Za sve to grad je teško pronalazio potreban novac što je znatno problematiziralo rješavanje problema. U gradskim projektima Milić se vrlo često i osobno angažirao, a ne samo po dužnosti kao načelnik. Primjerice, u rješavanju pitanja bolnice, prije svega zbog velikog broja zaraznih bolesnika. O problemu bolnice raspravljalo se gotovo cijelo 19. stoljeće s obzirom na njezinu lokaciju i na broj mjesta. O tome se raspravljalo i na Dalmatinskom saboru jer je problem zaraznih bolesti, posebno malarije, bio akutan u Dalma-

ciji. Diskutiralo se o proširenju postojeće bolnice ili o izgradnji nove. Zemaljski odbor je 1896. pristao na neke dogradnje u splitskoj i šibenskoj bolnici. Trebalo je dograditi kapacitete za 50 kreveta. Godine 1900., na početku svog mandata, aktivno prateći ovaj problem, u posebnoj raspravi na Zemaljskom odboru preporučio je da se iz novca namijenjenog za popravak zgrade stare bolnice izdvoji svota za izgradnju novog bolničkog paviljona sa 50 kreveta za bolnicu jer su se bolesnici morali otpremati u Šibenik zbog nedovoljnih splitskih bolničkih kapaciteta. Projekt proširenja postojeće bolnice prihvaćen je 1903. godine. Ipak je 1905. Sabor donio odluku da se gradi nova bolnica, a 1904. izgrađena je „Osamnica“ za zarazne bolesnike. Nakon brojnih rasprava, 1908. godine za izgradnju nove bolnice izabrana je lokacija na Firulama,⁵⁰ a njezino rješenje pomaknuto je do konca međuratnog razdoblja.

Slika 7. Peristil oko 1908. (foto: L. Morpurgo, Muzej grada Splita)

Nakon što je polovicom 19. stoljeća otkopan i uređen antički vodovod, te nakon 32-godišnjih problema s realizacijom planova za njegovu obnovu, početkom 20. st. ponovno se raspravljalo o boljoj raspodjeli vode iz općinskog vodovoda. Mnogi su dijelovi grada imali na raspolaganju blatnu vodu jer su je uzimali iz neuređenih bunara. Stoga su i higijenske prilike bile loše. Po vodu se išlo *maštilima* i *žbrendama* na zajedničku *guštirnu*.⁵¹ Kao načelnik, Milić je posebno zaslužan za opskrbu vodom jer je Općina investirala za njegovo vrijeme i u izgradnju treće cijevi kako bi poboljšala opskrbu građana vodom. Od nje su se granale pobočne cijevi pa je tako poboljšana opskrba vodom grada, Manuša i Velog varoša. Za njegovo vrijeme podignuto je nekoliko javnih fontana koje su znatno poboljšale opskrbu vodom: na Šperunu, Manušu, Velom varošu, na Dobrome, na putu prema Bačvicama. U pokušaju da riješi taj problem, Vinko Milić osobno se založio da neki predjeli dobiju fontane s pitkom vodom. Svečano otvaranje vodovoda zbilo se 26. siječnja 1902. godine. Za potrebe stanovnika Velog varoša podignuta je 1903. nova česma i fontana u što je bio aktivno uključen i načelnik.⁵²

Milić je, između ostaloga, posebnu pozornost posvetio i nekim infrastrukturnim objektima u sklopu europskih tendencija o municipalizaciji važnih gradskih ustanova. To je bilo razdoblje intenzivnije modernizacije grada, kad se težilo tome da grad bude jedinstven i da ima potrebne infrastrukturne objekte koji će osigurati njegovim stanovnicima ugodniji život, a ponešto jer se grad širio i trebao nove infrastrukturne objekte. Jedno od važnih pitanja koje je izazivalo stranačke i osobne prijevare i sukobe (primjerice između pravaša i narodnjaka premda se pripremala fuzija) na Općinskom vijeću bilo je pitanje gradskog osvjetljenja i plinare. Početkom 20. stoljeća počelo se nanovo raspravljati o plinari s obzirom na male kapacitete postojeće plinare i slabo osvjetljenje. Počele su rasprave o kupnji/preuzimanju postojećeg postrojenja plinare. Pojedini zastupnici bili su za to da Općinsko vijeće, kako je odlučilo koncem 1904., kupi plinaru. Zastupnik Bulić predložio je da se raspravlja o „pravu prelacije na nabavu plinare“, tj. o prednosti, a Trumbić i Mihaljević, prisjednici, bili su protiv već dogovorenog ugovora o „pravu prelacije“ iz proceduralno-pravnih razloga. Zemaljski odbor prihvatio je žalbu i ukinuo zaključke Općinskoga vijeća te naredio ponovno glasovanje s istim točkama. Dana 16. prosinca 1905. poslan je iz Općinskog upraviteljstva odgovor žalbenicima (Trumbiću i Mihaljeviću) s detaljnim obrazloženjem iz kojeg se vide

svi argumenti za i protiv kupnje stare plinare. U toj neriješenoj situaciji, 1906. ubrzano su postavljane nove cijevi i Auerove svjetiljke, kako je Trumbić preporučivao. Pitanje plinare nastavljalo se rješavati i sljedećih godina.⁵³

Kao načelnik, ali i osobno zainteresiran, radio je na realizaciji značajnih gradskih projekata kulture i zaštite baštine. Jedan od većih bio je izgradnja *Hrvatskog doma* zato što mnoga kulturna društva koja su dala značajan doprinos Narodnom preporodu nisu imala svoje prostorije. Ideja se javila 1896. god. i postupno se realizirala, prinoseći građana i prikupljanjem sredstava na dobrotvornim skupovima. Godine 1900. osnovana je Zadruga za izgradnju Doma. Od 1905. bio je na čelu Upravnog odbora kad je donesena odluka o lokaciji, kupljeno je gradilište i prihvaćen secesijski nacrt zgrade Kamila Tončića. Tako je, pod njegovom trogodišnjom upravom i uz njegovo veliko zalaganje, započeo taj poduhvat i završen je 1908. U počast Miliću, njegov je lijes bio izložen u velikoj prostoriji Hrvatskoga doma i odatle je krenula pogrebna povorka. U tu su se zgradu trebali useliti *Hrvatski napredak*, vatrogasno društvo i Društvo *Zvonimir*.⁵⁴

Prilikom proslave 400-godišnjice hrvatskog umjetnog pjesništva u Splitu 1901., upriličena je proslava u Splitu. U čast te proslave Milić je o svom trošku objavio dvije Marulićeve pjesme ispjevane na latinskom jeziku, koje do tada nisu bile objavljene, i pjesme Franje Božičevića Natalisa.⁵⁵ Ne treba čuditi da je tiskao tu knjižicu. Naime, kao vrlo obrazovan čovjek s pravnim i povijesnim usmjerenjem pokazivao je interes i za književnost. Godine 1895. u *Viencu* je objavio raspravu „Gundulić otac novije književnosti hrvatske i srpske“. U toj jezičnoj i književno-povijesnoj raspravi, nastaloj kad su već jezični prijepori bili završeni, ali ne i nacionalni između Hrvata i Srba, Milić je pokazao svoje izvanredno poznavanje jezičnih problema u 19. st., kao i poznavanje povijesti hrvatske književnosti, te povezanost tih procesa s nacionalnom mišlju da se stvore uvjeti za povezivanje Srba i Hrvata ijekavskim književnim jezikom. Čitajući stare sudske spise želio je saznati kad je u sudsku praksu bio uveden „domaći jezik“, misli hrvatski, i kakvo je bilo narječje. Pokazao je da već od 14. st. sudske listine vjerno donose „narodni“ jezik. Stare knjige o diobi zemljišta između vlastele i građana također pokazuju raširenost štokavsko-ijekavskoga narječja te je držao pogrešnim mišljenje nekih autora da bi taj jezik bio uveden izvan Dubrovnika. Gundulić je pravi otac „novije književnosti hrvatske i srpske“, a književne utjecaje nalazi u prožimanju antičke, talijanske i hrvatske

književnosti u Gundulićevu *Osmanu*.⁵⁶ Budući da ga je zanimala povijest, opisao je i zanimljiv susret na brodu tijekom jednog putovanja, u kojem se upoznao s nasljednikom obitelji knezova Babić iz Bosne i Hercegovine. Knezovi Babić stara su obitelj koja potječe iz 15. st., godine 1439. potvrđen je njihov naslov diplomom. U članku je dao kronologiju obitelji. Drži da se iz te priče vidi „kako su bili tiesni naši odnošaji s Bosnom i Hercegovinom“.⁵⁷

Vinko Milić bio je vrlo cijenjen i u krugu splitskih umjetnika okupljenih oko društva „Medulić“. Nakon njegove smrti, humoristični list *Duje Balavac* objavio je žalosni posmrtni članak opisujući ga kako samo to umjetnici znaju. Izdvajamo ove rečenice: „Pero njegovo-meko srca pjesnikovo, lagano kao mladenčeva fantazija, ali trijezno i ubojito – ustajalo je u obranu *slobode, istine, ljepote i svjetlosti*“.⁵⁸

U Splitu je uživao i posebno poštovanje kao borac za glagoljicu. Zbog te uporne borbe nazvali su ga „civilni biskup“, kako piše *Jubilarni Narodni list*. Kao načelnik Splita sazvao je veliki zbor u Kazalištu 6. srpnja 1902. godine na čelu odbora od 20 uglednih građana. Donesena je odluka da delegacija, na čelu koje je bio sam Milić, ode u Rim i papi Lavu XIII. preda spomenicu tražeći očuvanje glagoljice.⁵⁹ Po povratku iz Rima *Jedinstvo* je detaljno opisalo tijek audijencije kod pape. Ta je audijencija bila značajna i po tome što se prvi put „svjetovno izaslanstvo“ obraćalo papi.⁶⁰

Njegovo je načelničko razdoblje doista bilo vrijeme velike društvene i političke dinamike i kulturne kreacije. Usprkos gospodarskim teškoćama i političkim neuspjesima, kultura postaje esencija društvenoga razvoja i nacionalne misli. U gradu se osniva oko 50 različitih društava. I sam je bio članom mnogih splitskih društava i predsjednik pjevačkog društva „Zvonimir“. Za njegova vremena osnovano je i Društvo *Marjan* i nastavljeni su radovi na njegovu pošumljavanju kao i na sađenju drvoreda. Godine 1909. je govorio na jednom sastanku Društva *Marjan*, na kojem se raspravljalo o izgradnji gostionice, ali bez većih rezultata. Samo je humoristični list *Duje Balavac* zabilježio: „Na primjer, bivši načelnik Vicko Milić bija je infiša u cabla i da mu nisu išli u zlo ka i svako cablo, šta se u nas posadi – Split bi bija šuma“.⁶¹ Godine 1903., zaslugom Dušana Mangjera i Čitaonice osnovana je *Gradska biblioteka* na krilima interesa za prosvjetu i kulturu kao emanaciju snažnog nacionalnog duha i kulture. Nova je ustanova dvije godine bila smještena u prostoriji *Čitaonice*, prikupljajući knjige za početak rada. Tijekom 1903. mnogi ugledni građani po-

klonili su joj knjige kao knjižnici koja je imala zavičajne funkcije, tj. skupljanje i zaštitu pisane dalmatinske kulturne baštine. Hrvatska čitaonica početkom 1905. donijela je odluku da podnese molbu Općinskom vijeću, na čijem je čelu bio Milić, za financiranje troškova najma prostora za Biblioteku u kući Ilich na obali. Odlukom od 14. siječnja 1905. godine, br. 316, određeno je 40 kr. mjesečno za osnivanje *Gradske biblioteke* u Splitu i najam prostora, počevši od 1. veljače 1905., pod uvjetom da na zgradi bude istaknut natpis *Gradska biblioteka*.⁶² Činjenica nije značajna samo za povijest knjižničarstva u Hrvatskoj, nego je pokazatelj splitskog esencijalizma, tj. odnosa splitske inteligencije prema gradu koji se shvaćao kao cjelina koja ima zajedničke kulturne potrebe kao i drugi veći gradovi u Europi. *Biblioteka* je tako postala prva knjižnica u Dalmaciji i Hrvatskoj koja je bila općinska i kontinuirano je od tada financirana javnim sredstvima. Primjerice, ni zagrebačka *Gradska biblioteka* tada nije imala stabilne općinske dotacije. Dva mjeseca poslije, 11. travnja, potpisan je ugovor s tvrtkom Ilić o najmu prostora, pa se nakon uređenja *Biblioteka* preselila u kuću Ilić na obali i od tada djelovala kao javna općinska knjižnica, čime je otvoren put u njezinu postupnu transformaciju u veliku knjižnicu koja danas nosi naziv *Sveučilišna knjižnica*. Godine 1909. preseljena je u općinske prostorije u palači Bernardi. Zahvaljujući i Milićevu razumijevanju temeljnog pojma grada, Split je dobio kulturnu ustanovu koja je danas dio infrastrukture splitskog Sveučilišta.

Dioklecijanova palača sredinom 19. stoljeća postala je ne samo kulturna činjenična vrijednost nego i najvažniji antički spomenik u Monarhiji. Osnutkom središnjeg Povjerenstva 1858. imenovani su počasni konzervatori i dopisnici te je tako započela sustavnija briga oko zaštite ovog jedinstvenog spomenika. Splitska inteligencija i obrazovani stanovnici s vremenom su uz povijest i izgradnju Dioklecijanove palače vezivali svoj identitet, utemeljen i na antičkom naslijeđu. Uređenje Palače podrazumijevalo je ulaganje velikih napora u pribavljanje financijskih sredstava i rješavanje pravnih pitanja. Početkom 20. stoljeća u pokušaju rješavanja vlasničkog statusa Palače i splitska općina na čelu s Milićem usprotivila se privatizaciji Palače. Zalagala se za očišćenje Palače od okolnih zgrada radi njezine bolje izloženosti i higijenskih uvjeta. Svijest o važnosti Dioklecijanove palače rasla je u Splitu, ali i u Beču, pa je osnivanjem posebnog povjerenstva 1902. god., čiji je član bio i sam načelnik Milić, omogućena bolja briga o zaštiti Palače. Posebno je zaslužan za otvaranje *Zlatnih*

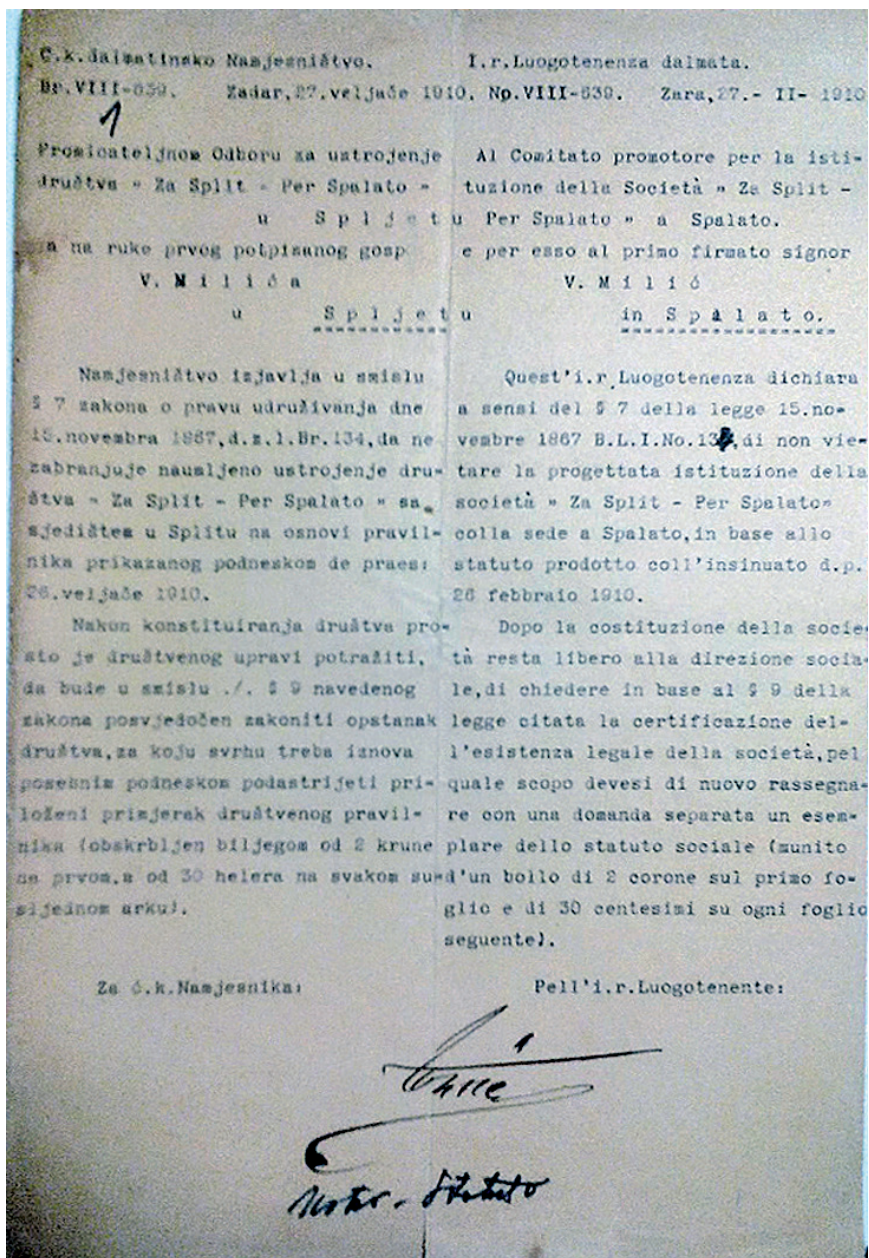
vrata. Općina je ponudila i kupnju nekih kuća radi rušenja, te prijedlog da se u Splitu osnuje stalno Povjerenstvo za Palaču na čijem je čelu trebao biti načelnik. Milić je općenito bio vrlo aktivan u rješavanju pitanja zaštite kulturnih spomenika u Splitu, ne samo kao gradonačelnik, nego i kao čovjek koji razumije i cijeni povijest i razmišlja o uvjetima života stanovnika Splita.

Slika 8. Lučac (Muzej grada Splita)

Kraj svog životnog puta dočekao je u punoj aktivnosti. Veliki problem Splita bila je zgrada Stare biskupije koja je svojim položajem u blizini katedrale gušila prostor, predstavljala veliki higijensko-zdravstveni, ali i estetski problem jer je bila zapuštena i nije imala neku veću umjetničko-arhitektonsku vrijednost. Isticala se i potreba da se njezinim rušenjem otvori pristup Palači i drugim artefaktima što je bilo u interesu povećanja turističkog prometa u Splitu. Stručnjaci su bili podijeljeni u mišljenju trebali li rušiti zgradu Biskupije ili ne. Općinsko vijeće i načelnik bili su za rušenje dok su se tome suprotstavljali pojedini stručnjaci i novinari. Zbog toga je početkom svibnja 1909. sazvan zbor da se to pitanje raspravi i da se uključe građani, posebice oni koji su stanovali u blizini Biskupije. Skup, na kojemu je bilo, kako piše *Sloboda*, oko 1500 osoba (posebno je naglašen interes žena,

Slika 9. Dopis C.K. Dalmatinskog namjesništva od 27. veljače 1910. kojim se odobrava djelovanje društva „Za Split=Per Spalato“ naslovljen na Vinka Milića. Bila je to njegova posljednja društvena aktivnost.

koje su inače suzdržane kad je u pitanju bilo koji drugi gradski problem), održan je u Kazalištu 28. svibnja. Milić je kao načelnik izložio problem i naglasio da su se i općina i država složile da se zgrada sruši. Predložena je rezolucija o rušenju zgrade koja je jednoglasno odobrena. Povjerenstvo za Dioklecijanovu palaču, u kojem je bio i tadašnji načelnik, bilo je protiv toga prijedloga. Rezolucijom se predlagalo da se od Ministarstva za bogoštovlje i nastavu zatraži da pristane na otkup zgrade Biskupije i da u tom smislu prihvati ponudu Općinskog vijeća te da se suzi djelokrug Povjerenstva za Dioklecijanovu palaču na arheološka pitanja kako bi se bolje čule potrebe Splita i da se u gradu osnuje „moćna i uplivna organizacija da se Split učini lijepim, zdravim i urednim gradom“. Izabran je odbor koji je dobio zaduženje pozabaviti se organizacijom i konstituiranjem takvog društva i pobri- nuti se za izradu pravila novog društva za poljepšanje i napredak Splita.⁶³ Iz kasnijih novinskih članaka vidimo da je, na tragu preporuka toga skupa, već do konca godine osnovano društvo „Za Split“ i da su izrađena pravila.⁶⁴ Bila je to jedna od posljednjih Milićevih akcija. Prema Ustavu Društva „Za Split = Per Spalato“, društvo je imalo vrlo široko postavljene ciljeve: poboljšanje „zdravstvenih, građevnih i estetskih prilika grada Splita,“ zatim „da pogoduje ili promiče promet stranaca“ te promovira prirodne ljepote Splita, povijesne i umjetničke spomenike. Društvo će slati prijedloge i nacрте općinskim vlastima, a tražit će i da se općina dogovara s Društvom kad god se budu poduzimale akcije za „poljepšavanje grada“. Pravila Društva odobrena su 27. veljače 1910. dopisom Dalmatinskog namjesništva i naslovljena na Vicka Milića kao prvog potpisanoga člana na prijedlogu pravila.⁶⁵ Društvo je vjerojatno brzo prestalo s radom jer nadolazeći ratni dani nisu pogodovali njegovim aktivnostima. Međutim, zahvaljujući činjenici da je takvo društvo bilo osnovano daleke 1910. godine, današnje *Društvo prijatelja kulturne baštine Split* može se osloniti na stotinu godina kontinuiteta brige za baštinu i izgled Splita.⁶⁶

Vinko Milić preminuo je 22. travnja 1910. godine. Splićani su mu priredili veliki sprovod. Govorili su načelnik Vicko Mihaljević, dr. Majstrović u ime društava u kojima je Milić bio aktivnim članom, Josip Smodlaka kao predsjednik Hrvatske pučke napredne stranke i Gajo Bulat u ime Hrvatske stranke. Svi su govornici isticali njegove velike zasluge za Split i Dalmaciju, njegovu intelektualnu snagu, obrazovanje, energičnost i gotovo mladenačku želju za aktivitetom i sudjelovanjem.

Autor članka u kojem je opisan njegov spровod, potpisan D. M. (radi se vjerojatno o Dujmu Mikačiću), naglasio je da je u Splitu „baš on uopće omogućio, da se sastanu ljudi zajedno, koji se inače ne bi sastali i koji su se mogli, ma i najpoprečnije, složiti jedino oko njega i u njegovoj osobi“, misleći vjerojatno na njegovu društvenost i na političko okupljanje, osvještavajući njegovo pozitivno djelovanje i sposobnost okupljanja ljudi u zajedništvu u brojnim društvima i u politici. U svom govoru Josip Smodlaka je rekao: „Špartanče naš po življenju, Atenjanine po odgoju duha, Rimljanine po značaju, a uza sve to prava naša hrvatska koreniko“. Na kraju članka objavljena je i pjesma posvećena Vicku Miliću.⁶⁷

Pokopan je na splitskom groblju Sustipan. Danas nije poznato mjesto na kojem su ukopani njegovi ostaci. Na Sustipanu je 1902. dao izgraditi grobnicu za svoga sina Milivoja Milića preminuloga te godine. Poprsje za njegovu grobnicu izradio je Ivan Meštrović, a na ploči je pisalo „Jedincu sinu Milivoju Miliću svršenom pravniku preminulom u Gleichenebergu 28. kolovoza 1902. Vinko ucviljeni otac postavi“. Nije poznato što je bilo s njegovom suprugom Anđelkom Milić. Duško Kečkemet je objavio popis grobnica s natpisima spomeničkog dijela sustipanskog groblja 1955. – 1958.⁶⁸ na kojem je i grobna ploča Milivoja Milića. Što se poslije dogodilo, za sada nije poznato.

ZAKLJUČAK

Vinko Milić zasigurno zaslužuje mnogo više od toga što je ovim radom obuhvaćeno. Njegovi tekstovi rasuti su po različitim časopisima i novinama pa ih je teško skupiti. Međutim, s obzirom na njegovo djelovanje i zasluge, on, kao i mnogi splitski intelektualci, zaslužuje integralnu biografiju koja bi obuhvatila njegov politički, publicistički i društveni rad u kontekstu problema splitskog i dalmatinskog društva druge polovice 19. i početka 20. stoljeća. Život i djelovanje splitske intelektualne elite kojoj je i on pripadao, istaknutih pripadnika intelektualnog građanskog kruga u nemirnim i presudnim vremenima druge polovice 19. i početka 20. stoljeća, zaslužuju našu veću pozornost.

BILJEŠKE

- 1 Matična knjiga rođenih. Državni arhiv u Splitu. Matične knjige rođenih Veli varoš, Dobri, Lučac, M.K.III. Kršten 1. IX. 1833., majka Domenika Bonačić, otac Petar Milić, Veli varoš.
- 2 Sahranjen je na splitskom groblju Sustipan.
- 3 Prema *Našem jedinstvu*, mjesto načelnika bilo je ponovno ponuđeno Petru Kataliniću, ali je on to odbio zbog bolesti. Potom je zastupnik Lovro Borčić predložio Vinka Milića za gradonačelnika i taj je prijedlog jednoglasno usvojen. *Naše jedinstvo*, 6 (1899.), br. 92, str. 2 (17. XI.). Ubrzo nakon izbora, Milić je, kako piše *Naše jedinstvo*, bio na skupu u Velom varošu kao sin Varošanina i tada je rekao „da od njih potiče i da je sin puka pa će ovako uvijek š njima prilikom svakog blagdana – na dan Gospe od zdravlja“. 6 (1899.), br. 94, str. 2 (24. XI.). O tome i *Smotra dalmatinska*, 12 (1899.), br. 92 (18. XI.).
- 4 Duško Kečkemet: *Vid Morpurgo i narodni preporod u Splitu*. Split, 1963.
- 5 *Sloboda*, 1(1905), br. 16, str. 7(30.11.). “On je tu čast zaista zaslužio svojom poštenom, revnom i štedljivom upravom i mi smatramo rodoljubnom dužnošću, da ga istaknemo pred mladima, kao uzor javnoga radnika starorimskoga kova, kojim se pravom može ponositi naš Split i pokrajina. U onim njegovim godinama, mislimo da nitko ne bi bio kadar da učini onoliko za općinu koliko je on učinio.“
- 6 Vinko Cecić: *Jedan iz prvih redova: Vinko Milić*. Zadarska revija, 10 (1961.), br. 4/5.
- 7 O Vinku Miliću pisali su, većinom sporadično u radovima o Trumbiću, još Tereza Ganza-Aras: *Politika „novog kursa“ dalmatinskih pravaša oko Supila i Trumbića*. Split: Matica hrvatska, 1992.; Ivo Petrinović: *Ante Trumbić: politička shvaćanja i djelovanje*. Split. Književni krug, 1991.; Gordana Sladoljev: *Vinko Milić/Narodni preporod u Splitu 1882.*; ur. redakcijski odbor. Split: Društvo prijatelja kulturne baštine, 1982. , str. 19-21. Stan-ko Piplović u svojoj knjizi *Izgradnja Splita u XIX. stoljeću*. Split: Društvo prijatelja kulturne baštine Split, 2015. obuhvaća i period u kojem je Milić bio načelnik i spominje ga u svim aktivnostima koje je grad provodio u tom razdoblju. Razmatrajući tu tematiku, Piplović se referira i na početak 20. st., a u okviru toga i na razdoblje Milićeva načelnikovanja. U nedostatku arhivskih dokumenata ta nam je knjiga bila osnovni izvor i uputa na druge izvore informacija o njegovu sudjelovanju u rješavanju bitnih pitanja Splita. Treba napomenuti da nismo uspjeli saznati postoji li kakav privatni dokument obitelji Milić ili dnevnik, privatna pisma što bi nam pomoglo da bolje shvatimo ovog značajnog čovjeka. Uz to su i arhivski dokumenti iz razdoblja njegova načelnikovanja sačuvani okrnjeni.
- 8 Pojam „relativno slobodnomisleći intelektualac“ potječe od Karla Mannheima koji ga je upotrijebio u knjizi „Eseji o sociologiji kulture“. Mannheim misli na to da inteligenciju ne treba gledati samo kroz klasnu odnosno društvenu osnovu. Ipak, oni nisu izdvojena grupa, uzvišeni sloj, koji ne podliježe klasnim uvjetovanostima, nego je klasni položaj samo jedna od motivacija koje ih potječu na djelovanje. Stoga inteligenciju smješta u društveni međuprostor, između, ali ne i iznad, klasa. Vrijednosti njihova djelovanja proizlaze iz toga što ih je „naobrazba osposobila za promatranje aktualnih problema iz nekoliko perspektiva, a ne samo iz jedne... te što su sposobni istodobno doživjeti ne-

- koliko suprotnih pristupa istom problemu“. Prema Branimir Janković: Prema historiji intelektualaca i intelektualnoj historiji. U: Dijalog s povodom: intelektualna historija 6. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2013., str. 22-25. Po našem mišljenju, Milića se, s obzirom na porijeklo, obrazovanje, odnos prema društvu, angažiranosti i vrijednostima koje je zastupao, doista može smjestiti u prostor između klasa i između različitih političkih struja. Milić je kao pripadnik humanističke inteligencije zagovarao demokraciju i slobodu kao univerzalne vrijednosti, bez partikularnih interesa.
- 9 List *La Voce dalmatica* objavio je članak pod nazivom Quesiti d'interesse partio u kojem postavlja 40 pitanja o situaciji u Dalmaciji nakon zahtjeva za priključenjem Dalmacije Hrvatskoj. Niccolo Tommaseo objavio je u listu Gazzeta di Fiume tri svoja članka: *Ai Dalmati*, *Via facti* i *La parte pratica* koje je kasnije objavio kao brošure. Ti su napisi pokrenuli lavinu neodobravanja s hrvatske strane što je bio početak Narodnog preporoda.
  - 10 Vinko Cecić drži da je ovaj Milićev spis nesumnjivo najbolji i najznačajniji od desetak spisa sličnog karaktera koji su se pojavili u to vrijeme.
  - 11 Nakon Trumbićeva govora u Saboru 1903. godine, kad je naglasio (možda pre naglasio) opasnost od Njemačke i njezina prodora na Istok te nakon dolaska namjesnika Erazma Handela 1903. koji je nametao njemački jezik u upravnim postupcima i Milić je promijenio svoj odnos prema njemačkom. Tada je Trumbić rekao: „Kad bi kulturne potrebe zahtjevale, da osim hrvatskog jezika Hrvati njeguju još drugi jezik, volio bih talijanski jezik radije nego njemački... a za njemački jezik – bojim se i velim vladi *Timeo Danaos et dona ferentes*“. Ante Trumbić. Split, Književni krug, 1986., str. 48.
  - 12 Vinko Cecić, str. 234-235. Milić se ovdje pojavljuje kao poznavatelj književne povijesti i književnih tokova i iznosi snažan argument: „Umnožavajući ljude tipa Tommasea, mi možemo steći slavu. Ali ne i vlastitu kulturu. Možemo steći moralnu veličinu. Ali ne i nacionalnu. A da ovaj rezultat nije prirodan kada je riječ o narodima, rječito potvrđuje kulturna Europa. Drugačije bi povijest književnosti bila ironija, nacionalnost glupost, vlastiti jezik iluzija, a izučavanje propadanja i rađanja nacija obična ludost. Ukratko, najuzvišenija raznolikost bila bi žrtvovana najstrašnijoj uniformnosti.“
  - 13 Vinko Cecić, Isto, str. 334.
  - 14 Vidi članke: *Prijedlog Galvania i zemaljski red u Dalmaciji* te *Znakovi vremena*. Pozor, 2(1861), br.93,(23.IV.), zatim br. 100(1.V.), br. 237-238 (15.X. i 16.X.)
  - 15 Cecić, V. Isto, str. 338-337. Prema članku 12 zakona o tisku i naredbi od 6. siječnja 1854. br. 797 državnim činovnicima bilo je zabranjeno stalno „udjoničtvo“ u novinama. Zbog toga je Milić bio optužen i premješten u Varaždin.
  - 16 Njegovu političku i intelektualnu čvrstinu i poštenje ističe i *Pučki list*: „U svojem radu pokojni Milić bijaše samosvojan i neodvisan. Nije se prigibao kao trstika, već je stao poseban kao čvrsti hrast. To ga je odlikovalo i uveličavalo mu poštovanje nesebičnih ljudi.“ *Vicko Milić*. Pučki list, 1910., br. 8, str. 73.
  - 17 Vinko Cecić: Jedan iz... str. 347.
  - 18 Isto, 348.
  - 19 *Stanje u Dalmaciji*. Narodni list, 13(1874), br. 38(13.V.), str. 1-3.

- 20 Tereza Ganza-Aras. Politika „novog kursa“..., str. 92. I Ganza-Aras drži da ga se može smatrati posebnom strujom. Njega su prije svega zanimala ekonomska pitanja, posebno željeznica, i držao je da to nije moguće izvan nagodbenih okvira.
- 21 V. M.: *Po komu je pomutnja?* Jedinstvo, 7 (1900.), br. 78, str. 2 (25. IX.). Uredništvo Jedinštva ogradilo se od njegovih stavova, ne naglašavajući kojih. Ali se čini kako se u tome može prepoznati i nezadovoljstvo pojedinih članova Narodne stranke da Dalmacija pripadne Ugarskoj.
- 22 Inzistirajući na sjedinjenju na temelju Nagodbe, Milić je priznavao da Dalmacija preko Hrvatske i Slavonije pripada Ugarskoj. Ta zarobljenost idejom sjedinjenja na temelju poznatih državno-pravnih činjenica dolazi iz ekonomskih i političko-nacionalnih razloga, čini mu se sasvim prihvatljivom te stoga u tom smislu i govori u Saboru 1902. On, naime, nikako nije mogao razumjeti kako se na temelju hrvatskog državnog prava može razvijati ideja o sjedinjenju. Vidi: Tereza Ganza Aras, Politika..., str. 110.
- 23 *Vicko Milić*. Jubilarni narodni list, 1912., str.15-16. Potpis ispod članka: Napoleon III.
- 24 Tereza Ganza Aras, Politika novog..., str. 111; U svojoj knjizi autorica govori o povezanosti Šime Mazzure i Vinka Milića. Mazzura je pokušavao pridobiti dalmatinske narodnjake za ideju sjedinjenja Dalmacije s Hrvatskom, ostvarujući ideju sjedinjenja u okviru dualističkog uređenja. Sjedinjenjem Dalmacije i Hrvatske na taj način bavila se i mađarska buržoazija, o čemu su Mazzuri govorili i Khuen i Imbro Josipović. Mađari su računali na skori metež u Austriji te su tu ideju plasirali putem novina. Autorica drži da je Milić bio pogodna osoba za plasiranje tih ideja.
- 25 Milić je čak i otežavao rad policije jer je kao načelnik intervenirao da se pritvoreni izgreznici oslobađaju. T. Ganza-Aras, Isto, str. 187.
- 26 O tome više u Julije Grabovac: *Narodni pokret u Hrvatskoj 1903 i njegov odraz u Dalmaciji*. Mogućnosti, i Grabovac, Julije: *Povijesni značaj pobjede narodnjaka u izborima za općinsko vijeće Splitsa 1882. u procesu hrvatskog nacionalnog buđenja u Dalmaciji*. U: Narodni preporod u Splitu..., str. 67-78.
- 27 Osobina da se lako izražava pisanjem, istaknuta je i u članku objavljenom u *Jubilarnom Narodnom listu*.
- 28 V. M. *Hoćemo li fuziju?* „Mnogo se ovih dana piše o slogi Hrvata i Srba. – Ja promišljam da bi prvo morali govoriti, pisati i raditi o slozi Hrvata. – ovo je preduvjet prvoj“ i „Čim se većma ruši dualizam tim većma raste moć Mađara u ovoj poli.- A mi Hrvati i Srbi ako smo združeni oprijet ćemo se njihovoj supremaciji; razdijeljeni propast ćemo jamačno kao individualnost narodna i politička.“ Jedinštvo, 10 (1903.), br. 54, str. 3 (30. VI.)
- 29 Vinko Milić. *Hrvatsko-srbska sloga*. Jedinštvo, 10 (1903.), 59, str. 1 (17. VII.) „Državna misao nad sve, jer ona je uvjet zajedničkog opstanka kao naroda... Ali u okviru Monarhije ona je od postanka kraljevina sa svim državnim atributima...“ To je bila njegova središnja misao jer je sloga Hrvata i Srba već prihvaćena kao narodna misao. U br. 60 od 21. VII. 1903. na str. 2, u nepotpisanom članku slijedi odgovor u kojemu se naglašava da prednost treba dati narodnom pravu nad državnim, jer se tu ne suprotstavljaju interesi Hrvata i Srba. Odgovor je vjerojatno došao iz određenih narodnjačkih krugova.

- 30 Julije Grabovac. *Narodni pokret u Hrvatskoj 1903. i njegov odraz u Dalmaciji*. Mogućnosti. Vidi i T. Ganza-Aras, Isto, str. 189.
- 31 Primjerice pismo Petra Stjepana Jakovljevića ili Vladoja S. Jugovića koji je spašavajući neku ženu udario jednog u oko i proglašen je za „veleizdaju“. Arhiv SKS M-420/8 i M-420/50.
- 32 Pismo Šime Mazzure Vinku Miliću. Arhiv SKS M-406/6.
- 33 T. Ganza-Aras, Isto, str. 277.
- 34 Isto, str. 279.
- 35 Vinko Milić. Postanak Riječke rezolucije, Split, 1907., str. 4-5.
- 36 Vinko Milić, Postanak Riječke..., str. 5.; T. Ganza-Aras, str. 303.
- 37 Vinko Milić, Postanak Riječke rezolucije i njezine posljedice, str. 5.
- 38 Riječka rezolucija, str. 4.
- 39 Dalmaciju su predstavljali Čingrija, Trumbić i Milić. TGA, str. 319.
- 40 Za razliku od Trumbića, Milić piše da se Vrbanićev prijedlog odnosio na stanje u Hrvatskoj „uslijed povreda jezika i imenovanja u zajedničkim uredima, pak za to ograničen po 3. točki našega zaključka u Dubrovniku, bi odbijen.“ U vezi s Vrbanićevim prijedlogom koji se odnosio na jezik treba napomenuti da je u članku objavljenom u *Velebitu*, 1 (1908.), br. 3, str. 1 (4. II.) *Što je bilo u pitanju jezika na Rieci*, objasnio zašto taj prijedlog nije prihvaćen jer je, drži Milić, garancija svega međusobni zakon što ga zaštićuje glava egzekutive, sam kralj“. Pitanje jezika „nije prijeporno već zakonito riješeno... Silu smije Hrvatska pretrpjeti ali nipošto moralni poraz da dopusti raspravljati o tobožnjem prijeporu na njezin teret“. Riječka rezolucija je po njemu prešla na druge postulate, tj. na drugu razinu razgovora da u dogovoru s mađarskom koalicijom Hrvatska postigne više samostalnosti i cjelokupnosti.
- 41 Trumbić, Ante. Iz kojih političkih uspomena. Suton Austro-Ugarske i Riječka rezolucija, U: Ante Trumbić, Split: Književni krug, 1986., str. 191. Kako piše Trumbić, njegov se prijedlog odnosio na reinkorporaciju Dalmacije jer je to zakonit zahtjev osnovan na Nagodbi.
- 42 Vinko Milić. Postanak Riječke..., str. 10. U nastavku Milić u svom prijedlogu piše: „Zajednički ug.-hrv. Sabor u Pešti ima uputiti na predlog hrv. Zastupnika ili ugarskih dogovore sa carevinskim viećem u Beču o rastavi Dalmacije od zemalja sada u njemu zastupanih. Međuto, za izbjeći moguće parlamentarne zaprieke neka pouzdanici, izabrani od kluba Hrvatske stranke u Dalmaciji i od kluba oporbe u Hrvatskoj zametnu pregovore sa onim koalirane oporbe u Pešti o asanaciji političkih, ustavnih, parlamentarnih, finansijskih i ekonomskih prilika u Hrvatskoj-Slavoniji, dok se bude revidirati nagodba, utjecajem Dalmacije. Tu prevremenu asanaciju ali neophodnu, imaju provesti u svom djelokrugu autonomna vlada u Zagrebu i zajednička vlada u Pešti.“
- 43 Milić piše da kad je vidio da njegov prijedlog neće biti prihvaćen u Rijeci, predložio je da se opatijska osnova primi za podlogu posebne rasprave, samo je dodao i „finansijske odnose“. Isto, str. 13.
- 44 Jedno pismo odnosi se na članak objavljen u *Našem jedinstvu* u kojem Čingrija ocjenjuje da ih taj list želi posvađati jer počiva na pretpostavci da o pismu Kossuthu, nakon

- raspuštanja ugarskog sabora, Milić kao najuži član Odbora nije bio obaviješten. Poziva Milića da učini što treba da i da ne dopusti da „nas za nos vodi plaćena furda pod plaštom hinjenog patriotizma“. U nastavku zamjera Trumbiću i Miliću što su ga predložili za predsjednika Odbora, slomili njegov otpor i postavili uvjet da bez njega neće ni oni biti članovi. M-420/25. I T. Ganza-Aras spominje njihovo dopisivanje 1902. o Milićevoj vezi s Mazzurom. Str. 109.
- 45 Vinko Milić, *Postanak...*, str. 25.
- 46 I. F. Lupis-Vukić. *Utisci nakon sedam godina odsustva*. *Novo doba*, 10 (1927.), 297, str. 29-30 (24. XII.).
- 47 Julije Grabovac: *Povijesni značaj pobjede narodnjaka...*, str. 77.
- 48 Slavko Muljačić. *Splitska komunalna problematika i izgradnja grada pri kraju XIX stoljeća*. Narodni preporod u Splitu 1882; ur. redakcijski odbor. Split: Društvo prijatelja kulturne baštine, 1982., str.113.
- 49 Slavko Muljačić. *Splitska komunalna problematika...* str. 109-118. Opširnije o izgradnji Splita u 19. stoljeću vidi posebno Stanko Piplović, *Izgradnja Splita u u XIX. Stoljeću*. Društvo prijatelja kulturne baštine Split, Split, 2015.
- 50 Stanko Piplović, *Izgradnja Splita u XIX. stoljeću*, str. 148-150. Vidi i *Jedinstvo*, 17. IV. 1900., str. 3.
- 51 Begonja, Ilda; Gamulin, Jelena; Palčić, Zdenka. *Splitske varoši u drugoj polovici 19. stoljeća*. Narodni preporod u Splitu 1882; ur. redakcijski odbor. Split: Društvo prijatelja kulturne baštine, 1982., str.124.
- 52 Stanko Piplović, *Izgradnja...*, str. 348-349. Radove na vodovodu 1903. u nekoliko navrata prati *Naše jedinstvo*.
- 53 Arhiv SKS, Zapisnici Općinskog vijeća 1904.-1905., M-595. Upućeno dr. Anti Trumbiću, br. 9629, od 16. XII. 1905.
- 54 Piplović, S. Isto, str.138.; I *Jubilarni Narodni list* u članku o Miliću naglašava njegovu ulogu u podizanju Hrvatskoga doma. Vinko Milić. *Jubilarni Narodni list*, str. 16.
- 55 *Prigodom proslave četiristogodišnjice hrvatskog umjetnog pjesništva začetnikom vlastelinom Markom Marulom 1501-1901: dvie njegove latinske pjesme još neizdane* Iobieladanjuje Vinko Milić. Split <s.n.>, 1901.
- 56 Vinko Milić. *Gundulić otac novije književnosti hrvatske i srpske*. *Vienac*, 27 (1895.), br. 41-43. str. 653-654; 670-671; 682-686.
- 57 Vinko Milić. *Knezovi Babić*. *Bullettino di Archeologia e storia Dalmata*. Supplemento. 1879., br. 2, str. 1-6.
- 58 *Vicko Milić*. *Duje Balavac*, 3 (1910.), svibanj, br. 2.
- 59 Ivanišević, Frane. *Glagoljica u narod. preporodu Dalmacije*. *Jadranska straža*, 7 (1929.), br. 11, str. 301-302.
- 60 *Naša deputacija kod Sv. O. Lava XIII*. *Jedinstvo*, 10 (1903.), br. 52, str. 1.
- 61 *Inficjašuni*. *Duje Balavac*, 1 (1908.), br. 5, str. 5 (16. VI.).
- 62 Zapisnici sjednica Hrvatske čitaonice. Sveučilišna knjižnica u Splitu, M-305.
- 63 U odbor za organizaciju novog društva izabrani su: Vinko Milić, E. Salvi, A. Trumbić, J. Smodlaka, I. D. Ilich, Kamilo Tončić, prof. G. Marcoccia, I. Tartaglia, P. Senjanović, G.

- Bulat, D. Mangjer i dr. Vidi: *Miting za porušenje stare biskupije*. Sloboda, 5 (1909.), br. 21, str. 3-4 (28. V.). Vicko Milić kao aktivna i poduzetna osoba naginjao je „izvaninstitucionalnim“ potezima, što je i sam za sebe napisao u knjižici Postanak Riječke rezolucije, str. 3. Tako i u slučaju rušenja Stare Biskupije. Društvo je ponovno počelo raditi 1937. god. na inicijativu Ivana Meštrovića i Dušana Mangjera.
- 64 Za Split. *Sloboda*, 5 (1909.), br. 49, str. 3 (13. XII.) i 50 (15. XII.).
- 65 Prvi Ustav Društva „Za Split = Per Spalato“ čuva se u Arhivi Sveučilišne knjižnice u Splitu M-594/VIII (1-3).
- 66 O kontinuitetu rada Društva za zaštitu kulturne baštine vidi u: Piplović, Stanko: 70 godina Društva za zaštitu kulturne baštine Split. <https://hrcak.srce.hr/163087> (12. II. 2019.). Prvi Ustav Društva „Za Split = Per Spalato“ čuva se u Arhivi Sveučilišne knjižnice u Splitu, M- 594
- 67 D.M. <Dujam Mikačić>. *Vicko Milić*. Sloboda, 6 (1910.), br. 46, str. 1-3 (25. IV.).
- 68 Duško Kečkemet: *Splitsko groblje Sustipan*. Split: Logos, 1994. Na stranici 104. Kečkemet piše o odnosu nasljednika prema grobnicama svojih predaka ako ih nisu namjeravali prenijeti na novo groblje jer su tamo imali nove grobnice i navodi da sunasljednici Vinka Milića prodali poprsje mladoga Milivoja Milića, vrlo istaknut mladenački rad Ivana Meštrovića. Na str. 130 iste knjige također navodi taj podatak, ali nije jasno jesu li grobni ostaci iz grobnice Milić doista preneseni na Novo groblje. Kako Milić nakon smrti sina nije imao svojih izravnih potomaka, moguće je da je ta grobnica ostala na Sustipanu sve do 1961., a onda je iskopana s posljednjim ostalim grobnicama, a njegovi ostaci pokopani u zajedničkoj grobnici.

VINKO MILIĆ: A MAYOR ON FRONTLINE OF SIGNIFICANT CHANGES

Summary

This paper addresses the life and work of Vinko Milić, who, in the period 1899 – 1905, was the mayor of Split. In addition, this prominent intellectual was actively involved in the social and political life of the city, in a rather turbulent period of its history – the second half of the nineteenth and the early twenty centuries. Vinko Milić finished grammar school in Split and graduated law from universities in Padua and Graz. He started his law practice in Rijeka, but was reassigned to Varaždin on account of harsh criticism that he expressed against the authorities in one of his articles. Then, he worked as a court clerk around Dalmatia. His legal career ended in Dubrovnik, in 1895, where he served as president of the district court. After retirement, he was appointed as a representative in the Diet of Dalmatia.

Vinko Milić caught the public eye in 1861 when he published the article under the title *A Niccolo Tommaseo idalmatoslavi, ossia i questi di patrio interesse*. In the article, he expressed his views on the two significant issues at the time: the unification of Dalmatia and the Kingdom of Croatia and the autonomy of Dalmatia. Those two separate political models of development were reflective of the more complex socio-political tendencies, such as the Croatian national identity, preservation of national heritage and the use of Croatian language in schools and public institutions. Milić published a large number of articles in which he fervently advocated a rightful unification of Dalmatia and the Kingdom of Croatia, the right to free speech and the right to the free expression of one's national identity reflected through a specific language and culture. In addition, he was one of the most significant associates of Ante Trumbić in the process of creation of the so-called *Rijeka Resolution*. Milić published several articles on the resolution in both the weekly *Narodni list* and the brochure *Postanak Riječke rezolucije i njezine posljedice* (1907).

As a mayor of Split, he initiated a number of projects that were significant for the growing city in the early 20th century. He worked on the improvement of public utility services, health, urban and cultural standards. During his tenure, the construction of the Croatian Lodge and the restoration of Diocletian's Palace were initiated and the public library, that was founded in 1903, was granted permanent funding.

Milić was a true intellectual who left an important mark in different spheres: he wrote a treatise on linguistic and literary issues and Ivan Gundulić; he published a paper about the Croatian lords from Bosnia and Herzegovina – the Babićs. In 1901, he published two poems in Latin by Marko Marulić and Frane Božićević Natalis. In addition, he founded the association *Za Split – Per Spalato*, which was the last of his social activities. The association was granted license by the Dalmatian Governorship in February, 1910, when Vinko Milić was already critically ill.